

Облік та оподаткування

УДК 347.73 : 336.22

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20514686>

Формування та трансформація податкової системи України

Гаряга Леся Олегівна,

доктор економічних наук, доцент кафедри обліку і фінансів,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5266-797X>

Прийнято: 19.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація:** Мета статті полягає у дослідженні особливостей формування та трансформації податкової системи України в умовах глобалізаційних процесів, макроекономічної нестабільності, воєнного стану та євроінтеграції, а також у визначенні пріоритетних напрямів її подальшого розвитку.*

***Методи.** У процесі дослідження використано історико-логічний метод для аналізу етапів становлення податкової системи України, системний підхід – для оцінки її ролі у забезпеченні соціально-економічного розвитку, порівняльний аналіз – для визначення відповідності міжнародним та європейським стандартам, економіко-статистичний метод – для виявлення сучасних тенденцій трансформації податкової системи. Також застосовано методи узагальнення та наукової абстракції.*

***Результати.** Встановлено, що сучасна трансформація податкової системи України характеризується посиленням цифровізації податкового адміністрування, розвитком електронних сервісів, автоматизацією податкового контролю та впровадженням ризик-орієнтованих підходів.*

Визначено, що вагомий вплив на реформування податкової системи мають євроінтеграційні процеси, зокрема гармонізація законодавства з нормами ЄС та імплементація міжнародних стандартів BEPS. Водночас виявлено проблеми, пов'язані з нестабільністю податкового законодавства, складністю адміністрування, політичною та військовою нестабільністю, високими корупційними ризиками, нерівномірністю податкового навантаження та значним рівнем тіньової економіки.

Висновки. Обґрунтовано, що подальший розвиток податкової системи України має базуватися на принципах стабільності, прозорості, цифровізації та економічної ефективності. Пріоритетними напрямками її модернізації визначено удосконалення податкового адміністрування, зниження адміністративного навантаження на бізнес, особливо малий і середній, розширення податкової бази та поглиблення інтеграції до європейського податкового простору. Доведено, що реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню фіскальної стійкості та ефективності податкової системи України, що сприятиме економічному відновленню економічної системи країни.

Ключові слова: податкова система, податкова політика, трансформація, цифровізація, тіньова економіка, податкові реформи, економічний розвиток, державне регулювання.

Formation and transformation of the tax system of Ukraine

Lesya Haryaga,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Accounting and Finance,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5266-797X>

Abstract: *The purpose of the article is to investigate the peculiarities of the formation and transformation of the tax system of Ukraine under the conditions of globalization processes, macroeconomic instability, martial law, and European integration, as well as to determine the priority directions for its further development.*

Methods. *The study applies the historical and logical method to analyze the stages of the formation of the tax system of Ukraine, a systematic approach to assess its role in ensuring socio-economic development, comparative analysis to determine compliance with international and European standards, and economic-statistical methods to identify current trends in the transformation of the tax system. Methods of generalization and scientific abstraction were also used.*

Results. *It has been established that the current transformation of the tax system of Ukraine is characterized by intensified digitalization of tax administration, development of electronic services, automation of tax control, and implementation of risk-oriented approaches. It has been determined that European integration processes have a significant impact on the reform of the tax system, particularly through the harmonization of legislation with EU norms and the implementation of international BEPS standards. At the same time, several problems have been identified, including instability of tax legislation, complexity of tax administration, uneven tax burden distribution, and a significant level of the shadow economy.*

Conclusions. *It has been substantiated that the further development of the tax system of Ukraine should be based on the principles of stability, transparency, digitalization, and economic efficiency. The priority directions for modernization include improvement of tax administration, reduction of the administrative burden on business, expansion of the tax base, and deeper integration into the European tax environment. It has been proven that the implementation of these measures will contribute to strengthening the fiscal sustainability and efficiency of the tax system of Ukraine.*

Keywords: *tax system, tax policy, transformation, digitalization, shadow economy, tax reforms, economic development, state regulation.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізаційних трансформацій та посилення макроекономічної нестабільності податкова система виступає одним із ключових інститутів державного регулювання, що забезпечує формування фінансових ресурсів держави та створює передумови для соціально-економічного розвитку. Її ефективність визначає не лише рівень наповнення бюджету, а й здатність держави реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, забезпечувати соціальну стабільність і стимулювати економічну активність.

Для України проблема формування та трансформації податкової системи набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, структурних змін економіки та необхідності адаптації до європейських стандартів оподаткування. Трансформаційні процеси, що відбуваються у податковій сфері, обумовлені потребою забезпечення балансу між фіскальною ефективністю, економічною доцільністю та соціальною справедливістю. Водночас динамічність змін податкового законодавства, нерівномірність податкового навантаження та наявність значного тіньового сектору економіки ускладнюють досягнення стратегічних цілей податкової політики.

Суттєвим викликом є також необхідність гармонізації податкової системи України з нормами та принципами Європейського Союзу, що передбачає модернізацію податкових інструментів, підвищення прозорості адміністрування та забезпечення стабільності податкових правил. Водночас трансформація податкової системи повинна враховувати національні особливості економічного розвитку та обмеженість ресурсного потенціалу держави.

У цьому контексті особливої науково-практичної значущості набуває дослідження процесів формування та трансформації податкової системи України, визначення ключових тенденцій її розвитку, а також обґрунтування напрямів удосконалення з урахуванням сучасних викликів і стратегічних пріоритетів державної економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування та трансформації податкової системи України є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад функціонування податкової системи здійснили В. Андрущенко [1, с.58], В. Федосов, С. Юрій, В. Опарін [2, с. 102], які розглядали податки як ключовий інструмент державного регулювання соціально-економічних процесів.

Питання ефективності податкової системи та її трансформаційних змін висвітлено у працях Т. Єфіменко [3, с.85], І. Луніної [4, с.96], А. Соколовської [5, с.152], де обґрунтовано роль податкової політики у забезпеченні фіскальної стійкості та економічного розвитку. Окремі аспекти еволюції податкової системи України досліджували А. Крисоватий [6, с.83], О.Пабат [7, с.49], І. Мартинюк [8, с.98], О. Дубовик [9, с.88], О. Десятнюк [10, с.85] котрі аналізували етапи її становлення та особливості функціонування в умовах економічних трансформацій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених розвитку та функціонуванню податкової системи України, окремі аспекти її трансформації залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, потребують подальшого наукового обґрунтування питання адаптації податкової системи до сучасних викликів глобалізації, цифровізації економіки та європейської інтеграції. Недостатньо висвітленими залишаються проблеми забезпечення стабільності податкового законодавства, підвищення ефективності

податкового адміністрування та оптимізації податкового навантаження в умовах воєнного стану.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідження процесів формування та трансформації податкової системи України, визначення ключових тенденцій її розвитку та обґрунтування напрямів її вдосконалення в умовах європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування та трансформація податкової системи України відбувається під впливом як внутрішніх економічних процесів, так і зовнішніх інтеграційних чинників, серед яких ключове місце займає курс на європейську інтеграцію. Гармонізація вітчизняного податкового законодавства з вимогами Європейського Союзу виступає важливою передумовою адаптації національної економіки до європейського правового та економічного простору, а також сприяє модернізації інституційного середовища та підвищенню ефективності державного управління.

Податки є базовою економічною категорією, що забезпечує функціонування держави, формування доходів бюджету та реалізацію її соціально-економічних функцій. У сучасних умовах податкові надходження становлять основну частину бюджетних ресурсів, забезпечуючи фінансування оборонних, соціальних та економічних програм. Водночас податкова система виконує не лише фіскальну, а й регулюючу функцію, впливаючи на економічну активність, інвестиційні процеси та рівень добробуту населення.

Формування податкової системи України має специфічні особливості, зумовлені тим, що цей процес відбувався одночасно зі становленням державності після здобуття незалежності у 1991 р. [10, с63]. На відміну від більшості країн Центральної та Східної Європи, де податкові реформи здійснювалися за умов уже сформованих державних інститутів, в Україні податкова система формувалася в умовах інституційної нестабільності, що

зумовило її складність, суперечливість і переважно фіскальний характер. На початкових етапах її розвитку домінувала орієнтація на максимізацію бюджетних надходжень, що часто супроводжувалося високим податковим навантаженням, нестабільністю податкового законодавства та низьким рівнем податкової культури.

Подальший розвиток податкової системи відбувався через низку реформ, спрямованих на її уніфікацію та наближення до міжнародних стандартів, зокрема ухвалення Податкового кодексу України, який став важливим етапом систематизації податкового законодавства. Водночас, попри здійснені зміни, податкова система характеризувалась високим рівнем складності, фрагментарності та нерівномірності податкового навантаження.

Сучасний етап формування та трансформації податкової системи України характеризується її адаптацією до нових соціально-економічних викликів, зокрема умов воєнного стану, цифровізації економіки та поглиблення євроінтеграційних процесів. У цей період податкова політика набуває більш гнучкого та адаптивного характеру: запроваджуються тимчасові податкові стимули для підтримки бізнесу, удосконалюються механізми адміністрування податків, активізується цифровізація фіскальних процесів. Одночасно триває процес гармонізації податкового законодавства з нормами Європейського Союзу, що передбачає підвищення прозорості, стабільності та ефективності податкової системи.

Таким чином, незважаючи на тривалий період функціонування, податкова система України й надалі перебуває у стані трансформації. Це зумовлено необхідністю її адаптації до динамічних змін економічного середовища, забезпечення балансу між фіскальними потребами держави та стимулюванням економічного розвитку, а також інтеграцією до європейського економічного простору.

Важливу роль у формуванні ефективної податкової системи відіграють принципи оподаткування, закладені ще класичною економічною теорією. Зокрема, принципи справедливості, визначеності, зручності та економічності, сформульовані А. Смітом [11], залишаються актуальними і в сучасних умовах. Вони передбачають рівномірний розподіл податкового навантаження відповідно до платоспроможності платників, прозорість податкових правил та мінімізацію витрат на адміністрування податків.

Сучасна податкова система України за своєю структурою наближена до систем розвинутих європейських країн та включає основні види податків, зокрема податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок та митні платежі. Проте, незважаючи на формальну відповідність європейським моделям, вона характеризується низкою проблем, серед яких домінування фіскальної функції, складність адміністрування, наявність значної кількості податкових пільг та нерівномірність податкового навантаження.

Одним із ключових напрямів трансформації податкової системи є її гармонізація з нормами Європейського Союзу [12]. Цей процес передбачає не лише адаптацію законодавства, а й імплементацію європейських стандартів податкового адміністрування, підвищення прозорості фіскальних процедур та забезпечення стабільності податкової політики. Важливою умовою є також узгодження цілей податкової реформи з довгостроковими пріоритетами соціально-економічного розвитку держави.

Разом із тим ефективність податкової системи значною мірою залежить від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів. До зовнішніх належать загальний рівень економічного розвитку, інтеграційні процеси, глобалізаційні виклики, тоді як внутрішні фактори охоплюють якість податкового адміністрування, стабільність законодавства та рівень податкової культури. Взаємодія цих

факторів визначає фіскальну ефективність податкової системи та її здатність забезпечувати стабільне наповнення бюджету.

Слід зазначити, що податкова система сьогодні перебуває у стані активної трансформації, що зумовлено цифровізацією економіки [13], глобалізаційними процесами та необхідністю підвищення ефективності державного управління. У цьому контексті можна виділити низку ключових тенденцій, які визначають напрям розвитку податкової політики як в Україні, так і у світі.

Однією з головних тенденцій є стрімкий перехід до цифрових форм взаємодії між платниками податків і державою [14, с.83; 15]. Податкові органи активно впроваджують електронні сервіси, зокрема електронні кабінети платників, системи подання звітності в онлайн-режимі та автоматизовані платформи контролю. Це дозволяє суттєво зменшити адміністративні витрати, підвищити швидкість обробки даних і мінімізувати людський фактор. Важливим елементом цифровізації є впровадження систем електронного аудиту та аналізу великих масивів даних (Big Data), що дає змогу виявляти податкові ризики в автоматичному режимі.

Ще однією важливою тенденцією є підвищення рівня прозорості економічних процесів [16]. Держави посилюють контроль за фінансовими потоками з метою зменшення масштабів тіньової економіки та ухилення від оподаткування. Зокрема, активно впроваджуються механізми фіскалізації розрахунків, електронні чеки, контроль за онлайн-платформами та міжнародний обмін податковою інформацією. Це сприяє розширенню податкової бази та підвищенню рівня податкових надходжень.

Також сьогодні податкові системи дедалі більше інтегруються у міжнародний правовий простір. Україна, як і багато інших країн, поступово адаптує своє податкове законодавство до стандартів Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Особливе значення має імплементація правил BEPS, спрямованих на протидію розмиванню податкової бази та виведенню прибутків у низькоподаткові юрисдикції. Це забезпечує більш справедливий розподіл податкового навантаження між країнами.

Сучасні реформи також спрямовані на спрощення процедур сплати податків. Впроваджуються принципи «податки як сервіс», що передбачає автоматизацію звітності, мінімізацію бюрократичних процедур та створення зручних цифрових інструментів для платників.

Особлива увага приділяється підтримці малого та середнього бізнесу через спрощені системи оподаткування та зменшення адміністративного тиску.

Традиційні методи суцільних перевірок поступово замінюються ризик-орієнтованим підходом. Податкові органи зосереджуються на аналізі даних та виявленні платників із високим рівнем податкових ризиків. Це дозволяє підвищити ефективність контролю, зменшити навантаження на сумлінний бізнес і оптимізувати ресурси контролюючих органів.

У зв'язку зі змінами в структурі економіки відбувається розширення кола об'єктів оподаткування. До традиційних джерел доходів додаються нові сфери, такі як цифрова економіка, електронна комерція, доходи від онлайн-платформ та криптоактиви. Це дозволяє державам адаптувати податкову систему до сучасних економічних реалій.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що податкова система України перебуває у стані постійної трансформації, яка зумовлена як внутрішніми структурними змінами економіки, так і зовнішніми викликами, зокрема процесами європейської інтеграції, цифровізації та воєнним станом.

Формування податкової системи України відбувалося в умовах інституційної нестабільності, що визначило її складний і багаторівневий характер. Незважаючи на поступове реформування та наближення до

європейських стандартів, система й досі характеризується певними проблемами, серед яких складність адміністрування, нерівномірність податкового навантаження, значний обсяг податкових пільг та наявність тіньового сектору економіки.

Водночас сучасний етап розвитку податкової системи характеризується якісними змінами, пов'язаними з її цифровізацією, підвищенням прозорості, впровадженням ризик-орієнтованого підходу до контролю та розширенням міжнародної інтеграції. Особливого значення набуває адаптація податкового законодавства України до стандартів Європейського Союзу та імплементація міжнародних правил оподаткування, зокрема BEPS.

Отже, податкова система України поступово трансформується у напрямі підвищення ефективності, прозорості та сервісної орієнтації, однак цей процес залишається незавершеним і потребує подальших системних реформ. Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на оцінці ефективності цифровізації податкового адміністрування та впливу автоматизованих систем на рівень податкових надходжень; вивченні механізмів зниження рівня тіньової економіки та удосконаленні інструментів податкового контролю та аналізі наслідків імплементації європейських податкових стандартів для національної економіки. Таким чином, подальший розвиток податкової системи України потребує комплексного наукового супроводу, спрямованого на забезпечення її стабільності, адаптивності та відповідності сучасним економічним викликам.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Л. *Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів*. Львів: Каменяр, 2000. 306 с.
2. Федосов В. М., Опарін В. М., Юрій С. І. *Державні фінанси*. Київ: КНЕУ, 2011. 584 с.

3. Єфіменко Т. І. *Податкова політика України: теорія, методологія, практика*. Київ: НДФІ, 2016. 306 с.
4. Луніна І. О. *Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин*. Київ: Наукова думка, 2016. 432 с.
5. Соколовська А. М. *Податкова система держави: теорія і практика*. Київ: Знання-Прес, 2004. 454 с.
6. Крисоватий А. І. *Податкова система України*. Тернопіль: Карт-бланш, 2006. 331 с.
7. Пабат О. В. Складові елементи податкової системи України та їх організаційно-правові зв'язки. *Право і безпека*. 2015. № 4 (59). С. 47–50. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/c19cd735-4807-402b-a335-d632d181357b> (дата звернення: 20.04.2026).
8. Мартинюк І. В., Податкова політика у сфері використання природно-ресурсного потенціалу: теорія і практика : монографія. Одеса : Атлант, 2015. 212 с.
9. Дубовик О. Ю., Любчик О. К. Методичні аспекти визначення дієвості податкового механізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 29. С. 87-90. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/c19cd735-4807-402b-a335-d632d181357b> (дата звернення: 20.04.2026).
10. Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. та ін. *Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку: монографія* / за наук. ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 460 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/9973> (дата звернення: 16.04.2026).
11. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* / ed. E. Cannan; intro. G. J. Stigler. Chicago: University of Chicago Press, 2008. DOI: 10.7208/9780226763750.

12. European Commission. *Taxation Trends in the European Union 2025*. Luxembourg, 2025. URL: <https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2025-01/taxation-trends-2025.pdf> (дата звернення: 14.04.2026).

13. Денисенко В. О., Прощаликіна А. М., Гаврилюк Ю. М. Цифровізація банківської системи України: виклики та можливості для фінансової безпеки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки*. 2025. № 9. DOI: 10.25313/2520-2294-2025-9

14. Прищепя, О.С. 2024. Особливості встановлення та розвитку адміністративно-правового регулювання цифровізації податків та зборів в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 4, 82-92. DOI:<https://doi.org/10.34015/2523-4552.2024.4.09>.

15. *OECD Economic Surveys: Ukraine 2025*. Paris: OECD Publishin, 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/940cee85-en> URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en.html (дата звернення: 14.04.2026).

16. Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. Paris: *OECD Publishing*, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-2024_2d5fba9c-en.html DOI: <https://doi.org/10.1787/2d5fba9c-en> (дата звернення: 14.04.2026).